

PÄRNU SÜTEVAKA HUMANITAARGÜMNAASIUM

Anita Tamm

PALVERÄNDUDEST KESKAJAL JA TÄNAPÄEVAL

Aastatöö

Secunda aste

Juhendaja Epp Pavelts

Pärnu 2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. KRISTLIKE PALVERÄNNAKUTE AJALUGU	5
1.1 Keskaegsed palverännakud	5
1.2 Keskaegne palverändur	9
1.2.1 Palverändurimärgid	10
2. KRISTLIKE PALVERÄNNAKUTE AJALOOST KESKAJA EESTIS	13
3. TÄNAPÄEVA EESTLASTEST PALVERÄNDURID JA EESTLASTE PALVERÄNNAKUD	18
3.1 Palverännakud ja nende põhjused	18
3.1.1 Palverännakule asumise põhjused	18
3.1.2 Erinevad palverännakute viisid tänapäeval	20
3.2 Palverändajad	21
3.2.1 Varustus	21
3.2.2 Kaaslased	23
3.2.3 Palverännaku mõju palverändajale	24
3.3 Palverännakud Eestis	26
KOKKUVÕTE	28
KASUTATUD ALLIKAD	30
PILGRIMAGE DURING THE MIDDLE AGES AND TODAY. SUMMARY	32
LISAD	35
Lisa 1. Santiago de Compostela kaart	35
Lisa 2. Santiago de Compostela kammkarbipool.	36
Lisa 3. Metallristid	36
Lisa 4. Metallplaadid.	37
Lisa 5. Võremärgid.	38
Lisa 6. Maarjamaa palverändurimärk.	38
Lisa 7. Eesti Jaakobiteed	39

SISSEJUHATUS

Palveränd on pikem või lühem rännak, mida võtavad ette need, kes soovivad külastada pühapaiku, saada osaks imetegudest, kahetseda pattu või kasvada inimesena. Palverännakutele minnakse nii usulistel kui ka ilmalikel põhjustel. Aegade jooksul on välja kujunenud mitmed populaarsemad palverännuteed, millel on ka spetsiifiline rändajatele loodud infrastruktuur.

Käesoleva töö eesmärgiks kui ka probleemiks on vastata küsimusele, kuidas erinevad tänapäeva pikemad kristlikud palverännakud Euroopas ja Eesti aladel keskaegsetest. Uuritakse antud ajastute palverännakute põhjuseid, erinevaid palverändude versioone ja palverändajate varustust. Probleemi lahendamiseks üritatakse töö käigus tõestada, et põhiline erinevus tänapäeva ja keskaja palverännakute vahel on, et minevikus käidi rohkem usulistel põhjustel palverännakutel kui tänapäeval.

Antud teema valiku ajendas tõsiasi, et autori ema läheb kevadel palverännakule. Lisaks oli autor varemgi mõelnud sellele, kuidas on kaasaegne palverännukultuur erinev keskaegsest. Teema aktuaalsus seisneb selles, et tänapäeva meedias kajastatakse palverännakutega seotud sündmuseid ja tehakse filme ning telesarju. Iga aasta suundub tuhandeid inimesi palverännakutele ning ka Eestis on oma palverändajate seltse.

Tööd koostades tuli tihti materjalist puudus või see hakkas korduma, sest kahjuks on enamik keskaegset informatsiooni Vana-Liivimaa palverännakutest reformatsiooni käigus hävitatud. Seetõttu on tänapäeval kättesaadaval vaid mõned teadusliku sisuga teosed ja tööd või artiklid keskaegsest palverännukultuurist siinmail. Kaasaja palverännakutest ja –rändajatest leidub aga enamasti ilukirjanduslikke teoseid, eestlaste rännakuid kokkuvõtvaid raamatuid ja mitmeid internetimaterjale.

Uurimustöö on jaotatud kolme ossa. Esimeses osas antakse ülevaade palverännakutest ning –rändajatest keskaegses Euroopas, teises osas Vana-Liivimaal. Kolmas peatükk

vaatleb kaasaja palverännakuid nii Euroopas kui ka Eestis, käsitledes palverännakutele asumise põhjuseid, vajalikku varustust ja teekonna mõju rändajale. Töö koostamise meetodiks on kirjandusliku ja internetimaterjalide läbitöötamine. Et tuua juurde elulist infot, viiakse läbi intervjuu kahe palveränduri, Epp Soku ja Jane Vainuga.

Aastatöö esimese ja teise peatüki kirjutamisel toetuti põhiliselt Aldur Vungi teosele „Jeesus läks maale kõndimaie. Ristisõjad ja palverännakud Eesti keskajal“, mis on pea ainus sellealane teaduslik ja kokkuvõttev teos. Kolmandat peatükki koostades toetuti suuresti intervjuule asjatundjate ning palverändajate Epp Soku ning Jane Vainuga. Kindlasti saaks teemat edasi arendada pannes näiteks kokku võrdleva teose või trükise. Samuti saaks kohtuda enamate palverändajate ja ka ajaloolastega.

1. KRISTLIKE PALVERÄNNAKUTE AJALUGU

Esimene peatükk annab kokkuvõtliku ülevaate keskaegsetest kristlikest palverännakutest Euroopas. Käsitletakse palverännakute algust, nende erinevaid vorme ning teeasumise põhjuseid. Lisaks antakse üldine ülevaade keskaegsest palverändurist ja palverännumärkidest.

1.1 Keskaegsed palverännakud

Jeesuse Kristuse isikust, tema järgimisest ja evangeeliumi kuulutamisest kujunes aja jooksul välja ametlik palverännuideoogia. Kristlastele pole küll pühadesse paikadesse rändamine kohustuslik, nagu on islamiusulistele rännak Mekasse, kuid on soovituslik. Eeskujuks võeti juutide palverännakud Jeruusalemma. Kristlikud palverännakud olid tihti seotud misjoniga ehk ristiusu propageerimisega mitteusklike seas. 12.-15. sajandi katoliiklikus Euroopas etendasid palverännakud üsna olulist osa. (Lavi 2001; Vunk 2005: 10-15; Engman 2012)

Varasel keskajal hakati kogu kristlikus kultuuriruumis hindama reliikviaid, pühakuid ja pühadusi. Keskajal edenes palverännakukultuur ning palverännakute sihtkohtadeks olid ennekõike need paigad, kus teati olevat pühi säilmeid ehk reliikviaid või oli toimunud imelisi tervenemisi, puhastumisi ja paranemisi. Palverändurite teed läbisid Euroopat risti ja põiki. Sellal sai ka oluliseks just võõrsil rändamine (lad. *peregrinatio*), mille ajal peatuti erinevate pühapaikade juures. (Vunk 2005: 13-17; Engman 2012)

Kirik propageeris igati palverännakute sooritamist, sest usklite juurdevool tõi endaga kaasa sissetulekuid. Iga suurem kirik ja tähtsam klooster püüdis endale muretseda reliikviaid. Usuti, et pühakutele kuulunud esemed ja nende luud on pühad ning omavad müstilist imede sooritamise võimet, kaitsevad haiguste ja õnnetuste eest. See tõsiasi muutis nõudluse reliikviade järele märkimisväärseks. (Palamets 1982: 35)

Keskaja Euroopas esines palverändudel mitmeid vorme: pikad ehk kaugpalverännakud, lühikesed ehk lähipalverännakud ning relvastatud palverännakud, mis on hiljem saanud nimetuse „ristisõjad“. Pikkade palverännakute all mõeldakse tuntud rahvusvaheliste palverännupaikade, „vägevamate“ pühapaikade külastamist palverändurile võõras keskkonnas. Lähipalverännakud tähendavad aga tuttavas keskkonnas lähedale rändamist. (Vunk 2005: 225-226, 258)

Euroopas olid palverändude peamised sihtpunktid püha Peetruse ning püha Pauluse hauad Roomas ja Santiago de Compostela Hispaanias, kuhu oli maetud püha Jaakobus, palverändurite kaitsepühak (Lisa 1). Eriti kõrgelt hinnati palverännakuid Pühale Maale: Palestiinasse ja Jeruusalemma. Nende kolme põhilise palverännakukoha (*peregrinatio maior*) külastajatele olid alates 12. sajandist garanteeritud mitmed privileegid. (Palamets 1982: 36; Lavi 2001; Vunk 2005: 225-226)

Palverännakule asumise põhjuseid oli mitmeid. Eelkõige innustasid eurooplasi usulised motiivid. Keskaegses Euroopas oli peaaegu kogu rahvastik kristlik, seega käidi palverännakutel eelkõige usulistel põhjustel. Samuti võis põhjuseks olla kodukohas suurema autoriteedi omandamine pärast rännaku sooritamist. Talupojad vabastati palverännaku ajaks feodaalkoormisest, linlased ja feodaalid tundsid huvi haruldaste idamaiste kaupade vastu. Palverännakud olid kauplemise ja sõdimise kõrval pea ainsaks võimaluseks tutvuda kaugete maade ja võõraste tavadega. Lisaks oli suureks ergutuseks lootus, et palverännaku sooritamine toob kaasa pattude andeksandmise. Palverändurit pidi pattude hüvitamisel aitama piht ja palved, aga ka kindlad laulud. Palverännakohaga seotud indulgentsi ulatuse võisid määrata kõrgemad vaimulikud. (Vunk 2005: 16, 28; Engman 2012)

Usulise palverännaku eesmärk oli peamiselt soov teekonna käigus vaimselt puhastuda ning tunnetada püha. See eeldas ajutist lahtiütlemist argipäevast. Rännaku juures oli oluline just teekond ja sellel tehtavad rituaalid. Sihtpunktiks olid usulistel palverännakutel tihti kindlad pühapaigad, kus paiknes tähtis reliikvia või olid toimunud imed. Palverännak oli niisiis ennekõike vaimse otsingute teekonna läbi, aga ka vaimne teekond iseenda juurde. Selles aspektis on palverännak sarnane nii keskajal kui ka tänapäeval. (Engman 2012; Sökk et al 2017)

12. sajandil oli Euroopas jõutud palverännuõpetuse leviku kõrgaega, mil kinnistus uue joonena paganate või teiseusklike maadele suunatud relvastatud palverännakute ideoloogia ning alustati ekspansiooni kõikides suundades, kus kristlaste naabruses elasid mittekristlased. Ka ristiretked olid oma olemuselt palverännakud, ristsõdijad palveränduritest sõdalased. (Palamets 1982: 37; Engman 2012)

Relvastatud palverännakud ehk ristsõjad olid ristiusu kaitseks või levitamiseks väljapoole Rooma katoliku kiriku kultuuriruumi tehtud sõjakäigud. Ristsõdade ajajärk kestis 11. sajandist 13. sajandi lõpuni. Ristiretked erinesid nii tavalistest palverändudest kui ka vallutussõdadest. Esimestest seetõttu, et neile võis minna relv käes ja teistest seepoolest, et need toimusid kiriku kontrolli all, mitte ei olnud tegemist vaid naaberriikide omavahelise konfliktiga. Relvastatud palverännu otseseks ajendiks saab pidada niinimetatud ristsõjabullat – paavsti lubadust, et sõjaretkest osavõtjad saavad oma patukaristusele tähtajalise kustutuse, lahingus langenud aga lahkuvad siit ilmast vabadena. (Vunk 2005: 30 – 40, Ristsõjad 2017)

Palverännakute kõrgaega on defineeritud erinevalt, varieerudes 12.-13. sajandist 12.-16. sajandini. Siiski on ühiseks tunnusjooneks palverännakute kõrgaja määramisel selle alguseks valitud 12. sajand. 12.-13. sajandil andsid tooni, kui mitte arvestada relvastatud palverännakuid, siiski vagadel ja religioossetel eesmärkidel rändajad. Oma osa etendas ka seikluslust, uudishimu võõraste maade vastu ja soov lahkuda oma kodusest sotsiaalsest keskkonnast ning maailma näha. (Lavi 2001; Sock 2012)

13. ja 14. sajanditel asendusid varem valdavalt pikad rännakud lühikestega ja muutusid formaalsemateks. Populaarseteks said pühamud, milles puudusid küll pühakute säilmeid, kuid kus olid sündinud imeteod. Pühade esemete kultus ei vähenenud, reliikviad pidid pigem hakkama jagunema ka väiksemate keskuste vahel. Lisandus ka üha uusi kristlikke palverännulaule ning täpsustati palverännumärkide sõnumeid. (Vunk 2005: 208-212, 253)

Üks palverännu viis oli veel karistuspalverännak ehk kurjategijate saatmine rännakule (lisaks avalikule kahetsemisele ja trahvidele) eesmärgiga patt kustutada. Komme määrata palverännakuid karistusena kuritegude eest sai alguse 14.-15. sajandite Saksamaal. Karistuspalverännakule võidi saadetud olla igale palverännuteele. Kolmele ülimalle palverännakule, retkele Pühale Maale, Rooma või Santiago de Compostelasse, saadeti

raskeimate, kirikust väljaheitmist eeldavate pattude kordasaatmise tõttu. Need ülimald patud võisid olla näiteks pühaduseteotus, hereesia ja vaimulike otsuste vaidlustamine. Palverännaku kasvatuslik roll karistusena oli tänuväärne, sest rännak ise oli raske ja ohtlik. Karistuspalverännakult kõrvalehiilimine tähendas aga surmanuhtlust. (Lavi 2001; Vunk 2005: 210, 259, 277)

Kurjategijate karistamine palverännakule saatmisega kogus Euroopas kiiresti populaarsust. Lisaks kurjategijate kasvavale hulgale palverännuteedel, mis nad ohtlikuks muutsid, takistas vagasid rändajaid rännakule minemast ka must surm. Palveränduritest moodustasid kaks kolmandikku sel ajal tavaliselt talupojad jt vaesematest klassidest inimesed, vaid 10-20% olid kaupmehed ja käsitöölised. Niisiis ei soovinud kõrgematest kihtidest rahvas sel ajal palverännakule selle ohtlikkuse tõttu eriti asuda. (Vunk 2005: 210-212, 256)

Kuna suuri palverännuteid peeti ohtlikuks, palgati sageli kedagi teist oma hinge päästma. Näiteks, kui rikas mees oli patustanud ja talle määrati karistuseks palverännak, võis ta maksta mungale, kes läks palkaja eest palverännakule. Seal pidi valitud isik oma saatja nimel valitud sihtkohas palvetama ja annetama, mille eest lubati talle näiteks testamendiga rahasummasid. Raha vastuvõtmine ei vähendanud aga ränduri enese vaga rändamissoovi tõesust. (Vunk 2005: 272; Sock et al 2017)

15. sajandil tekkis komme ajastada rännak kindlatele jumala austamiseks pühendatud päevadele. See oli tingitud palverännakute lühenemisest. Nii tekkis suur nõudlus mitmesuguste eriliste suveniiride või palverändurimärkide järele kindlal päeval või nädalal, mis nõudis paremat planeerimist. (Vunk 2005: 212 – 214)

Varem oli palverännak eelkõige jalgsirännak, kuigi ei olnud ette nähtud, et rändajad otseselt peavad jala minema. Eesmärgiks oli siiski kohale jõuda ja mindi, kuidas saadi. 15. sajandist alates tuntigi jala rändamist raskendava nõudena. Ei kardetud enam, et Jumal näeb kõiki rännakul tehtud mööndusi. Võis juhtuda, et peale vabatahtlike palverändajate sõitsid ka karistuspalverändajad ettenähtud sihtkohta laevaga või läksid hobustega, mitte ei kõndinud jalgsi mööda ohtlikku palverännuteed, nagu nad oleksid pidanud. Rännakut üritati kergendada näiteks seeläbi, et hangiti poolel teel palverännakumärk, tuldi varem kolmeaastaselt rännakult tagasi või võltsiti palverännakumärki, esitades Santiago omale

sarnase karbi pool. Vahelejäämise korral pidi aga rasket karistust kandma. (Vunk 2005: 217-219, 278-279; Sock et al 2017)

15. sajandi alguses saadeti pärandustega jäetud rahasummadega tihti palverännule mitu kaasmaalast, et nad siitilmast lahkunu hinge eest teekonnal palvetaks. Sajandi jooksul kahanes palverännakuteks jäetav rahasumma tohutult, üle 70 korra. Sajandi keskel ei lubatud palveränduritele teekonna läbimise eest testamendiga enam niivõrd tasu kui usaldati ohvrianni viimine valitud pühapaika. Neid palverändureid, keda testamendiga enda hinge eest lunastust paluma vannutati, pidi usaldama ning neiks valiti tihti pereliikmeid või usaldusväärseid ja vagasid inimesi. (Vunk 2005: 217-219)

Palverännakute kõrgaja lõpupoole, 15.-16. saj. hakkas keskaegne palverännak olema turistlik. Palverännak oli pea ainus võimalus minna külmematelt aladelt soojema kliimaga piirkonda. Kel oli raha ja võimalusi, läks palverännakule ka selleks, et lihtsalt lõunamaal puhata. Niisiis sai palverännak turismi hälliks, sest liiguti ühest kohast teise matkama ning pühapaiku vaatama, nagu tänagi turistid käivad. (Sock et al 2017)

15. sajandil asusid hansalinnade raed kodanike kaugpalverännakuid piirama. Reformatsiooniliikumise levides hakkasid palverännutraditsioonid lagunema, sest erinevad kriitilised kirjutised tekitasid üldise umbusu palverännaku mõttekuse suhtes. Samuti pidurdas palverännakule minemist teel olevate kurjategijate hulk, mis muutis rändamise ohtlikuks. Üldiselt sooritati 15. saj. lõpus ja 16. saj. alguses veel põhiliselt karistuspalverännakuid ja rõhutatult vanamoodsaid ning sellega reformatsiooniideede vastasust manifesteerivaid palverännakuid. Siiski võeti kaugpalverännakuid õpi- ja kultuurireisidena ette 16. sajandil ja hiljemgi ning tervist tugevdava kuulsusega pühapaikadesse jätkus külastajaid veel sajanditeks pärast usupuhastust. (Lavi 2001; Vunk 2005: 220– 221; Sock 2012)

1.2 Keskaegne palverändur

Keskaegne palverändur pidi olema vaene, alandlik ning rõhutatult tagasihoidlikult rõivastatud. On kaheldav, et palveränduril olid enda palverännuriided. Pigem kanti rännates lihtsaid, igapäevaseid, mugavaid riideid. Kapuutsiga varustatud mantel kaitses tuule ja vihma eest ning oli öösel tekiks, jalas olid lihtsad sandaalid ja käes okslik kepp.

Väheseks omandiks olid leivakott ja lähker, reisikott, rihmad ja vööd. Raha ei soovitatud rännakule kaasa võtta, tuli loota almustele. Sääraselt rändurilt polnud peaaegu midagi võtta, mis hoidis teda ka teeröövlite eest. Palverändurile pandi hauda kaasa tema kott, sau ja palverännumärk. (Palamets 1982: 36; Vunk 2005: 26, 269; Sock et al 2017)

Suurte palverännupühamute juurest võis osta lisaks rännakut tõestavatele suveniiridele, palverännumärkidele, ka reisivarustust. Näiteks müüdi 1120. aasta paiku Santiago de Compostela katedraali ees lisaks kammkarp-märkidele ka veinilähkreid, jalatseid, hirvenahast reisikotte, rihmu, vöösid, kerjusepaunu ja ravimtaimi. (Vunk 2005: 26)

Põhiliseks infoallikaks rännaku ja sihtpunkti kohta olid teiste ränduritega mööda palverännuteid levinud teadmised. Algselt olid palveränduriteks mungad ja piiskopid, kellel oli suur osa palverännutavade eestvedamisel. Hiljem kasvas oluliselt lihtrahvast usklike osakaal. (Palamets 1982: 36; Vunk 2005: 17)

Palveränduri tee oli ohtlik ning vaearikas, kuid rändurid olid valmis ka teel surema, sest sel juhul oli neile kindlustatud otsetee taevasse. Kodust lahkudes jätsid rändurid lähedastega igaveseks jumalaga, kuna polnud teada, kas või millal nad rännakult naasevad. (Sokk 2012)

Peale kurjategijate, kes olid saadetud rändama patukahetsuseks, muutis teekonna ohtlikuks ka tõsiasi, et rändur oli teel temale võõral maal. Kui Vana-Liivimaa elanik läks teele Jeruusalemma, võisid teda rännakul tabada võõrad ja talle tundmatud haigused, ta võis süüa võõraid puuvilju ja marju, mille kohta puudusid tal teadmised, kas nad on mürgised või mitte. 1200. a. kirjutati esimene reisigiid, mis oli mõeldud palveränduritele, teekonna kohta Santiago de Compostelasse. Seal kirjutati, milline jõgi oli mürgine, millisest võis juua, kus olid sobivad puhkepaigad ja palju muud taolist. Võõrasse keskkonda sattunud ränduritele osutus see loomulikult väga kasulikuks ning sellest reisigiidist on eeskuju võtnud kõik järgnevad. (Sokk et al 2017)

1.2.1 Palverändurimärgid

Palverännupaikadele oma sümboolika loomine on seotud rännakute suundumisega kindlate pühapaikade juurde. Kõigepealt, alates 2. sajandist, tunti palverändurimärkidena

Jerusalemast kaasa toodud palmioksa ja Jordani jõest pudelisse võetud vett, kuid esimesed teated Euroopa palverändurimärkidest pärinevad 12. sajandist. (Vunk 2005: 23-24)

Keskajal kujunesid arvukatel palverännukohtadel välja oma suveniirid – palverändurimärgid, mida võis kohapeal osta ja mis kinnitati nähtavale kohale: kas rännusauale, peakattele või reisipaunale. Ühest küljest oli tegu meenega, mis pidi meenutama sooritatud vaga rännakut, teisalt oli see tunnusmärk, võimaldades ära tunda pühapaiga suunas liikuvat või rännaku sooritanud palverändurit, kellele pidid kõik kristlased osutama abi ja toetust. Usuti ka, et märk kätkeb endas pühapaiga imettegevast jõudu, mis võis aidata neidki, kes ise ei suutnud palverännakut ette võtta. (Lavi 2001)

1120. aastaks oli Loode-Hispaanias Santiago de Compostelas asuva palverännukoha märgiks saanud kammkarbipool (Lisa 2). *Pecten Maximus* esineb Atlandi rannikul Madeira joonest kuni Norrani. See muutus hiljem terves Euroopas kristlike palverännakute sümboliks, kuna tähistas Püha Jaakobuse pikka jumala poolt juhitud merereisi. (Lavi 2001; Vunk 2005: 24-25)

Alates 13. sajandist olid kammkarpidest valitsevad väiksemad ja alati kumeramad pooled, enne olid kasutusel olnud pigem nõgusamad, alumised pooled. Santiago märgid kinnitati tavaliselt mütsile, harva juhtus, et õmmeldi rändurikeebi külge. (Vunk 2005: 209, 269)

Tundmatuks ei jäänud sellised märgid Eestiski. Pirita kloostri toimunud väljekaevamistel on leitud kaks Santiago märki. Üks neist, augustatud karbipoolmik, kujutas endast tüüpilist palverändurimärki. Teisel eksemplaril kinnitusaugud puuduvad. Seda võidi kasutada näiteks rännumehe püha joogitopsina. (Lavi 2001)

Teiste palverännukohtade metallmärgid hakkasid levima alles 12. sajandi lõpupoole. Esimesteks neist olulistest palverännusuveniiridest olid erinevas suuruses metallristid (Lisa 3), mis olid palveränduri eraldusmärkidena mõeldud rõivastuse külge kinnitamiseks või kaelas kandmiseks. (Lavi 2001; Vunk 2005: 24-25)

Veel ühed Euroopa kindlate pühapaikade palverändurimärgid olid erineva kujuga metallpladikesed (Lisa 4), millel küljes metallaasad. 13. sajandil asusid kirikuvõimud litsentseerima ametlike palverännumärkide valmistamist vähemalt Santiago de Compostelas, aga ilmselt mujalgi. Alates 14. sajandist hakati valama võremärke (Lisa 5),

mille reljeefset kujutist ümbritses raam. Võremärgid said kiiresti valitsevaks palverändurimärgi tüübiks. Siiski ei kadunud Santiago kammkarbipool kui oluline ja populaarne palverännumärk kogu keskaja jooksul kunagi rahva teadvusest ning on mõneti tuntud tänapäevalgi. (Vunk 2005: 24-26, 208-210)

Palverännakud said alguse varasel keskajal, 12. sajandil ning hääbusid renessansiga 16. sajandil. Neil oli keskaja jooksul palju erinevaid vorme, näiteks relvastatud ja karistuspalverännak ning ka rännakule minemise põhjused varieerusid. Suurimaks rännakute ajendiks olid keskaegses kristlikus Euroopas usulised põhjused. Keskaegne palverändur riietus mugavalt ning tal oli rännakul vähe abistavaid esemeid. Teekond oli väga ohtlik nii kurjategijate, teeröövlite kui ka võõra keskkonna tõttu. Rännaku sooritanute tunnusmärgiks oli palverändurimärk, mis võis olla karbipool või metallmärk.

2. KRISTLIKE PALVERÄNNAKUTE AJALOOST KESKAJA EESTIS

Järgnevas peatükis käsitletakse kristliku kultuuri jõudmist Vana-Liivimaale ning palverännuteede levi ja arengut siinmail keskaja jooksul.

Läänemeri oli 11. sajandil kristlike ja teiseusuliste või paganate valduste kokkupuuteala. Üksteise kõrval elasid slaavlased, läänemeresoomlased, baltlased ja kristlikud skandinaavlased. 11. sajandi keskel tekkis peapiiskop Adalberdil soov moodustada Roomast eraldiseisev 12 piiskopkonnaga Põhjamaade patriarhaat. Lõpuks sellest küll midagi välja ei tulnud, kuid 1070 saadeti ühena kuuest Bremenis Adalberdi poolt Skandinaavia jaoks määratud piiskopist benediktlane Hiltinus-Johannes „Läänemere saari“ misjoneerima. (Vunk 2005: 28-34)

Et Läänemere idakaldal ja idakaldale hakkaksid toimuma palverännakud, tuli alad kõigepealt ristiusustada ning seda tehti ristsõdadega. Ristiretketega põhjamaadesse alustati 1108. aasta paiku, aga traditsiooniliselt peetakse nende alguseks 1147. aastat, mil algas esimene Põhjala ehk Läänemere ristsõdadest. Nende misjoni- ja vallutusretkede käigus hõivati Liivimaa ja Eesti, viidi sisse ristusk ja moodustati uued ilmalikud ja vaimulikud võimustruktuurid. (Vunk 2005: 43-44; Põhjala ristsõjad 2016; Ristsõjad 2017)

Misjon Läänemere kallastel jõudis 12. sajandi esimesel poolel faasi, kus kristlastel oli piirkonnas ülekaal ning nad võisid alustada jõulisemat tegevust. Munkadest, piiskoppidest ja lihtrahvast palverändurid asendusid üha enam relvastatud palveränduritega. (Vunk 2005: 38)

Esimeseks teadaolevaks palveränduriks Maarjamaa aladel oli munk Fulco, kes määrati 1165. aastal Läänemere idakaldal elanud „eestlaste“ misjonipiiskopiks. Tal oli ka kohalikku päritolu kaaslane Nicolaus. Kus Fulco rändas, on teadmata, küll aga teatas ta ristiusu levitamise ohtudest tänapäeva Eesti aladel ning mainis „eestlaste“ kangust ja

metsikust. Fulco tegutses siinsetel aladel umbes aastatel 1165–1178. (Vunk 2005: 55-56; PÜ 2015)

Liivimaal elanud soome-ugri ja balti hõimude ristiusustamine algas 1180. aastatel ning kasvas 1190. aastate lõpus üle Liivimaa risticõjaks, mille üheks osaks saab pidada eestlaste muistset vabadusvõitlust. 1180. aastatel said Läänemere idakaldal tegutsenud misjonärid oma tegevusele suurema poliitilise toetuse siis, kui Hamburgi-Bremeni peapiiskop pühis liivlaste seas elanud augustiinlase Meinhardi Üksküla piiskopiks. Tema kui esimesele liivlaste piiskopile sai ülesandeks Liivimaa ristiusustamine ning kuigi see kulges visalt, pandi sel ajal alus vähemalt väiksele kristlikule kogudusele Vana-Liivimaal. (Laur et al 2005: 44; VLMK 2006; Eestlaste muistne vabadusvõitlus 2017)

1196. aastal sai Üksküla piiskopiks Berthold, kes asus misjonit politiseerima. Tema sai paavstilt volitused risticõja korraldamiseks, et liivlasi sõjalise jõuga alistuma sundida. Sellest olid huvitatud nii peapiiskop kui ka saksa kaupmehed, kes uskusid, et kristlik keskkond tagaks suurema turvalisuse kauplemisel ning ka rüütliid, kes soovisid sõjas vallutatud maad sugulastele hankida. 1198. aastal saabus umbes 100-meheline risticõdijate vägi Riia alla. Berthold hukkus seal toimunud lahingus. (Laur et al 2005: 44)

Tõelise hoo sai Liivimaa risticõda sisse Alberti Üksküla piiskopiks pühitsemisega 1199. aastal. Noore piiskopi eesmärgiks oli rajada Liivimaa kirikuriik, mida juhiks piiskop, kes alluks otse paavstile. Sellest andis tunnistust kogu Liivimaa pühendamise Neitsi Maarjale ning sellest hetkest peale võis Liivimaad kutsuda ka Maarjamaaks. 1201. aastal andis piiskop Albert Riiale linnaõiguse ning Riist sai piiskopkonna keskus ja risticõjakäikude peamine lähtekoht. Näiteks asus seal alaliselt 1202. a. asutatud Mõõgavendade ordu, mis hiljem liideti Saksa ordu Liivimaa haruga. Ordu liikmed olid klassikalised risticõdijad, kes kujunesid tänu tugevale distsipliinile ning religioossele motiveeritusele risticõdijate vägede tuumikuks. (*Ibid*: 45)

Eestlaste muistne vabadusvõitlus kestis 1208. aastast 1227. aastani, mil vallutati viimase paganliku alana Vana-Liivimaal Saaremaa. Liivimaa risticõda, mis on teine Põhjala risticõdadest, lõppes aga 1290. aastal Kuramaa alistamisega. Kõikide hõimude maa oli sellega vallutatud ja sundristitud. Allajäämise peamisteks põhjusteks olid eestlaste puhul viletsad maakondadevahelised suhted, ühtse sõjalise jõu puudumine, kehv relvastus ning vähesed ressursid võrreldes ordurüütlitega. Keskaegset Läänemere lõunakaldal asuvat

ristisõdadega vallutatud piirkonda nimetatakse Vana-Liivimaaks. (Laur et al 2005: 45-50; Liivimaa ristsõda 2017; Eestlaste muistne vabadusvõitlus 2017)

Fakti, et Eesti alal oli lääne poolt levitatud ristiusk 12. ja 13. sajandi vahetusel tuttav, tõestavad muinasaja kivikalmetes ja maahaudades 12. sajandil ladestunud ristripatsid. 12. sajandi lõpul võrdsustas paavst Liivimaa palverännaku Jeruusalemma teekonnaga, määrates ka selle jaoks täieliku pattude andeksandmise. Seetõttu muutus Vana-Liivimaa keskaja jooksul palverändurite seas järjest populaarsemaks sihtkohaks. Läänemere idakaldal levis kristlus eeskätt kaubateid pidi. Legendi järgi olevat just saksa kaupmehed Liivimaa „avastanud“ ja ristsõdijad endaga kaasa toonud. Oluline on, et kõik keskaja algul Vana-Liivimaale tekkinud linnad asutasid just ristsõdijad ja nendega seltsinud kaupmehed. (Vunk 2005: 28-33, 36, 56; Meiel 2005; VLMK 2006; Engman 2012)

Kindlamad teated Liivimaale jõudnud vagadest palveränduritest pärinevad alles 13. sajandist. Sellal omandasid siia aladele suunduvad palverännud klassikalise kuju vastava infrastruktuuri loomisega. Vaja oli ühendusteid, kirikuid, ehitati ka varjupaiku ja palverännuhospiitse haigestunud ränduritele, sest põhjamaine kliima ei võimaldanud väljas ööbida ning vastristitud ei pruukinud ega tarvitsenud olla külalislahked. (Vunk 2005: 230-233)

Palverännakutele asumise põhjused Vana-Liivimaale või Vana-Liivimaalt kattuvad suuremas osas ülejäänud Euroopa ja Püha Maa palverännakute põhjustega. Teele asuti usulistel põhjustel, karistuseks ja pattude lunastamiseks, aga ka seetõttu, et 11.-16. sajandil valitses põhjamaades külm ja niiske kliima, mis oli inimestele raske taluda. Vaesematel ühiskonnakihtidel oli palverännak pea ainsaks võimaluseks käia soojades ja puuviljarikastes piirkondades tervist kosutamas. Muidugi loodeti ka rikastuda ning karastuda uutest vaimsetest kogemustest. (Meiel 2005)

Palverändude pidev kasvav aktiivsus tingis suuremate ja võimsamate kirikute ehitamise Maarjamaale. Näiteks ehitati Karjas, muinaskihelkonna keskusest eemal, aga sadamakoha lähedal, 13. sajandi lõpul juba kivikirik. Seda perioodi meenutavad ka mitmed kirikud Saaremaal, Muhus, Lääne-, Põhja- ja Lõuna-Eestis. Villem Raam on Vana-Liivimaa palverännusihtpunktideks nimetanud eeskätt Pirit kloostrit, Tallinna Toomkirikut, Padise kloostrit, Vastseliina linnusekabelit ja Maarja kabelit Viru-Nigulas.

Keskajal oli tuntuim palverännupaik siinmail Vastseliina, kuhu ka tänapäeval erinevad grupid palverännakuid teevad. (Raam 1980: 71; Vunk 2005: 239-241; Engman 2012)

Palverännakuid on Eestis sooritatud peaaegu iga kiriku, kloostri või kabeli juurde. Suuremad palverännukohad olid tavaliselt piiskoplikud keskused ja kuulsa reliikviaga pühakojad. Eelnevas lõigus mainitud sihtpunktides ning mõnes pühapaigas veel asusid erinevad reliikviad ja pühakute kujud, mis kutsusid palverändajaid Vana-Liivimaale rändama. Näiteks asus Vastseliinas Valge reliikviarist, Tartu Toomkirikus püha Blasiuse suureks safiiriks muutunud põial, Uus-Pärnus Must rist, Tallinnas püha Olavi küüned ja luud, Tartu linnavärava kohal püha Veronika. (Meiel 2005; PÜ 2015)

Kuna Eesti asus Rooma kiriku äärealal, ei läinud siit läbi väga suuri palverännuteid. Enamasti märgiti Liivimaale suundunud palverännaku sihtpunktina Riia, mis võib tähendada seda, et Riia oli nii palverändajate maabumispunkt kui ka maismaarännakute lõpp- või sihtpunkt. Siiski ei olnud Riia ainuke paik Liivimaal, kuhu palverännak sooritada. Juba enne esimeste linnade asutamist oli tekkinud pühapaiku kristlastest märtrite haudadele. (Vunk 2005: 232; Engman 2012)

Maarjamaa palverändurimärgi pealdiskirjaks oli *SIGNUM S. MARIE IN LIVONIA REMISSIONIS PECCATORUM* ehk Püha Maarja Liivimaal pattude andeksandmise märk (Lisa 6). See oli tinasulamist mandorlakujuline märgitüüp, mis oli keskajal plakettmärkidest levinuim. Sellel oli kujutatud Jumalaema koos Jeesuslapsuga ning ülaltoodud pealdiskiri. Märk erines oma eeskujudest olulise detaili poolest: Jumalaema paremal käel oli kujutatud palverännurist, mis tavaliste pühapaikade atribuutika hulka ei kuulunud. (Vunk 2005: 237-238)

Peaaegu kõik teadaolevad 13. sajandi allikad räägivad Maarjamaa ja Riia palverännakute sünonüümsusest. Näiteks oli tõenäoliselt Riias valmistatud märkidel pattude andestamise kohana nimetatud Liivimaad. Märke sai endale soetada rännaku sihtpunktis, mis pidi aga olema linn, kus neid piisavas koguses ja hea kvaliteediga turustati. Aastapikkune palverännak Maarjamaale ei piirdunud vaid Riia või Riia piiskopkonna küllastamisega, kuid Riia oli sellel teel kõige olulisemaks punktiks. (*Ibid*: 238-239)

Riia oli asutamise hetkel ehk aastal 1201 uus keskus, mis tekkis mitmete juba olemasolevate kristlike Liivimaa asulate keskele. Vastne linn hakkas kohe domineerima

ristisõdijaid ning palverändureid vastu võtva ning tagasiteele saatva kohana. Tavaliselt algas palverännuring nelipühil ning vagad rändurid jõudsid hiljemalt jõuludeks Riiga, kus hakkasid ootama kevadist ärasõitu. Just külastuste toel kasvas Riia suureks. Maarjamaa palverännakute suurim populaarsus oli just 1280. aastatel. (Vunk 2005: 243-244, 248)

14. sajandil toimus kogu Euroopas nihe lokaalsema palverännu kasuks, mis vähendas mujalt tulnute jaoks Maarjamaa palverännakute populaarsust. Vana-Liivimaal aga hoopiski kasvas pärast Jüriöö ülestõusu (1343-1345) huvi palverändude vastu. Et harida ohtlikke vastristituid, elavdati ja edendati palverännakuid. Hoolimata sellest lühiajalisest huvi kasvamisest, hakkasid 11.-13. sajandini õitsenud palverännukeskused 14. sajandil hääbuma ka Liivimaal ning muutusid kas lokaalseteks keskusteks või vaid karistuspalverännakute sihtpunktideks. Sarnaselt ülejäänud Euroopale oli ka Liivimaal põhiliselt 14. ja 15. sajandil komme jätta pärandusega raha, et keegi palkaja hingeõnnistuse nimel palverännakule läheks. (*Ibid*: 241-243, 273)

15. sajandist muutus palverännak Riiga kallimaks ning ei katnud enam aastase palverännaku, vaid ühe reisi kulusid. Indulgentsi määra küll suurendati tuntavalt, aga seda sai välja jagada aina harvem. 15.-16. sajandi vahetusel jäi Hansalinnadest väga kaugele rändamine harvaks ning linnad taandusid veelgi lokaalsema tähtsusega palverännakukeskusteks. (*Ibid*: 221, 255-257, 274)

Reformatsiooni jõudmisega Põhja-Euroopasse 16. sajandi algul katkesid rännakud siinsetesse usupuhastuse piirkonda jäänud pühamutesse. Palverännutraditsioon hakkas lagunema nii õpetuslike muutuste kui ka reliikviate ja pühade esemete hävitamise tõttu. Palverändurite arv vähenes märkimisväärselt ka selle tõttu, et Luther kritiseeris enim just lähipalverännakuid ja kirikute ning kabelite rajamist üksnes selleks, et rahvas raha sisse tooks. (Engman 2014)

Läänemere idakalda ristiusustamisega 12. sajandi paiku tuli siinsetele aladele kristlus. 13. sajandil algasid palverännakul Maarjamaal ning –maale, sest loodi vastav infrastruktuur. Ehitama hakati kirikuid, milles leiduvad reliikviad kutsusid rändureid Vana-Liivimaale. Oluline sihtpunkt palverännuteel oli Riia, mille populaarsus palverändurite seas oli suurim 1280. aastatel. 14. sajandil muutus palveränd lokaalsemaks, vähendades rändajate hulka Vana-Liivimaal. Reformatsiooni tagajärjel katkesid palverännud Maarjamaale.

3. TÄNAPÄEVA EESTLASTEST PALVERÄNDURID JA EESTLASTE PALVERÄNNAKUD

Järgnev peatükk põhineb intervjuul palverändajate Epp Soku ja Jane Vainuga, mille viis läbi autor Anita Tamm 9. novembril 2017. Helisalvestis on autori valduses. Intervjuuks olid valmistatud ette küsimused, millest lähtuti, kuid tegemist oli siiski pigem vaba tekstiga. Sokku ja Vainu kutsutakse jaakobiõdedeks, sest enne Eesti Jaakobitee Sõprade Seltsi loomist toimetasid Jane Vain ja Epp Sock MTÜ Jaakobiõed alt. Peatükis on täpsustuseks kasutatud ka teisi allikaid.

Selles peatükis antakse ülevaade tänaste palverännakute viisidest, nendeks vajalikust varustusest ning palverännakule asumise võimalikest põhjustest. Samuti uuritakse, kuidas mõjutab rännak ning teel kohatud inimesed või kaaslased rändajat ennast. Veel räägitakse Eestisestest palverännakutest.

3.1 Palverännakud ja nende põhjused

3.1.1 Palverännakule asumise põhjused

Palverännakule asumise põhjus on iga indiviidi puhul erinev. Klassikaline tänapäeva lugu on, et inimene on väsinud ja ei suuda enam probleemidega hakkama saada, ning mõtleb, et peaks kuhugi minema või midagi tegema. Sellisel juhul võibki turgatada mõte minna palverännakule. Samas on keeruline tulla sellisele mõttele, kui ei ole varem palverännakul käinud või sellest kuulnud.

On sama palju näiteid põhjustest, miks on palverännakutele mindud kui on inimesi, kes on palverännakul käinud. Näiteid, mida intervjuueeritavad välja tõid, miks on inimesed, kellega nemad teel kohtusid või kes on nendega ühendust võtnud enne rännakule asumist, käinud ja olnud palverännakul, on järgnevad:

- Aja maha võtmine
- Turistina puhkuse veetmine
- Koolivaheaja veetmine
- Küsimustega elu üle järele mõtlema minemine
- Kaalust alla võtmine
- Inspireerivat raamatut lugenud inimesed, kes soovivad raamatukangelaste eeskujul samuti palverännakule minna
- Usulisel palverännakul
- Valu välja rändamine (nt. naine maha jätnud)
- Elumuutjad
- Eneseotsijad

Kui keskajal mindi suures osas palverännakutele religioossetel põhjustel, nt. patukahetsuseks, tänuks, karistuseks, siis täna on religioossuse osa põhjustes langenud umbes kolmandiku peale. Mis on tõusnud ettepoole, on spirituaalne osa ja just vaimse rahu otsimine, küsimustele vastuste saamine.

Kaasajal ajendavad niisiis inimesi palverännakule minema võrreldes keskajaga palju rohkem erinevaid isiklikke põhjuseid. Soovitakse tegeleda eneseotsimisega, mõtiskleda ja vaimselt areneda. Eneseotsing on aga pigem enesekeskne eesmärk, mis ei ole niivõrd jumalale või usule suunatud. See ongi suurimaks erinevuseks keskaegsete ning tänapäevaste palverändude vahel.

Tänapäeval ei puuduta palverännakud mitte üksnes pühendunud usklikke, vaid palverännakute paigad on sihtkohad ka nende hulgas, kelle suhe usuga väga tihe ei pruugi olla. Näiteks on tänapäeval Püha Jaakobuse teel ning Roomal ka religioosne tähtsus, kuigi nad on reisisihtkohtadeks paljudele mittekristlastele. Jeruusalemma ning Püha Maad külastavad meelsasti needki, kes ristiusuga isiklikke kokkupuuteid ei oma. (Engman 2012)

Palverännak võib igapäevaseks olla midagi täiesti erinevat ja erilist. See on lisaks füüsilisele liikumisele ja pühade paikade külastamisele rännak iseendasse ja oma usumaailma. Samas on palverännakute juures oluline just kogemine – see, kuidas teatud kohas esinev püha inimest kõnetab. Oluline on see, mis inimeses rännaku ajal toimub ning oluline on rännaku lõppedes kogetu kaasa võtta ja meeles pidada. (*Ibid*)

Oluline on veel märkida, et inimestel on erinevad otsustamise ajad ning nad jõuavad otsuseni minna palverännakule erinevatel viisidel. Näiteks tunnevad jaakobiõed rändajaid, kel läks otsuse tegemiseks kaks nädalat, kolm kuud või terve aasta. On ka neid, kes küpsevad viis aastat, osalevad palverändurite kogunemistel ja kuulevad nende lugusid teekonnast, kuid ise ikka veel ei lähe. Kui nad aga lõpuks lähevad, siis jäävadki rännakutel käima.

3.1.2 Erinevad palverännakute viisid tänapäeval

Tänapäevaseid palverännakuid saab jagada kaheks. Esiteks on pikemad rännakud, mis on kujunenud teedeks kõigi jaoks, nii ilmalikele kui ka usklikele. Teiseks on kindlad sihtpunktid, kuhu minnakse otse kohale, mitte ei toimu pikemat kõndimist sihtpunktini.

Teisel juhul minnakse kindlasse kohta imet otsima, ootama, et seal midagi juhtuks, näiteks ravitakse rändaja terveks. Sellistele rännakutele lähevad pigem usklikud, vaimulikud palverändajad. Näiteks sõidetakse Rooma või Jeruusalemma turismibussidega või lennatakse üle maailma kohale ja siis käiakse kohapeal pühapaikades ringi.

Esimesel juhul toimub aga ime rändajaga iga päev, kõndides pidevalt pikal teel. Rändaja läheb protsessi sisse ning teekond võib osutada tema jaoks olulisemaks kui sihtpunkt. Selline palverännak on näiteks teekond Santiago de Compostelasse.

Kuigi sõna „palveränd“ hõlmab endas ka kohaleminekut konkreetsesse paika lennuki või bussiga, on see viimastel aastakümnetel hakanud semantiliselt ning semiootiliselt võrduma pika tee jalgsi kõndimisega. See muutus on tekkinud just Santiago tee, mis on pikk palverännutee, järjest suurema tuntuse tõttu. Tänapäeval, kui luuakse uusi palverännuteid või –radu ja kui neid ehitatakse ning märgistatakse, siis tehakse seda Santiago tee eeskujul. Jaakobiõed märkisid, et Tiina Sepp on nimetanud seda „caminoseerumiseks“ (camino on hisp. keeles tee). Näiteks töötab RMK matkarajad ning teekäija pass samal loogikal, mis Santiago de Compostela. Ka ilmalikud matkarajad on üle võtnud palverännuteede süsteemid.

Tänapäeval saavad inimesed valida, et suunduvad palverännakule jala, kuigi saaksid ka autoga või lennukiga sihtpunkti kohale sõita. See on üheks suuremaks erinevuseks keskaegse ja tänapäevase palverännu vahel peale religioossuse, sest keskajal muud valikut peale laeva või hobuse ei olnud jala minemise kõrval.

Keskajal esines palverännakutel ka erinevamaid vorme ja viise. Olid relvastatud, patukahetsuseks toimuvad karistuspalverännakud, keegi võis palgata teist enda eest rändama. Tänapäeval ei mõjuta isegi kaug- ja lähipalverännakute erinevus rändajaid niiväga, sest on lennukid, autod ja laevad, millega saab liikuda kiiresti ja kaugele. Kui isegi valitakse kõndimine, saab siiski Kesk-Prantsusmaale minna lennukiga, kust edasi kõnnib rändur jala Santiago de Compostelasse.

Jaakobiõdede sõnul käib eestlasi peale Santiago de Compostela palverännaku ka Indias, Nepaalis, kogudustegruppidele korraldatakse palverännakuid Jeruusalemma ja Rooma, Inglismaale minnakse näiteks Cantenbury kloostrivaremete juurde. Aiasse minnakse ka, kuid üldiselt rohkem sinna otse kohale. Lähis-Idas käiakse samuti, kuid praeguste sealsete keeruliste sündmuse valguses kindlasti vähem. Pikematest palverännuteedest ongi eestlaste seas populaarseim Santiago de Compostela tee.

3.2 Palverändajad

3.2.1 Varustus

Eesti Jaakobitee palverändurite kodulehel on palverännakul vajaliku varustuse nimekiri, mida võtavad tihti endale enne rännakut ette eestlastest palverändurid (EJP 2017). Põhiline eesmärk peab olema, et rändajal on kaasas nii palju, kui hädavajalik, ja nii vähe, kui võimalik. Järgnevalt on antud sellest nimekirjast ülevaade: seljakott, mis kaalub kuni seitse kilo, magamiskott, vihmakeep, vöökott, matt, matkakepid, tehnika (mobiiltelefon, fotoaparaat, väike taskulamp), dokumendid, raha, palveränduri pass, vihik ja pastakas, riided ja jalatsid, päikesekaitseks peakate, päikesekreem ja päikesepillid, isikliku hügieeniga seonduv ning erinevad tabletid, plaastrid, jalahooldus.

Kõige olulisemad on seljakott ja saapad. Vain ja Sock nentisid, et ükskõik kui mugavad on seljakott ja saapad, raskeks läheb niikuinii. Seljakoti puhul on tähtsaim, et asjad

mahuksid ära ning seljakott rändurit ära ei pooks. Saabaste juures on põhiline, et need oleksid sisse käidud matkasaapad. Kahtlemata on kõige suurem koormus jalgadel. Uhiuute saabastega matkateele minnes on garanteeritud, et tekivad villid, saapad hõõruvad, varbad valutavad ja oled nendega väga hädas. Jalad hakkavad pika maa ning palavuse tõttu rändajatel tihti paistetama, seetõttu on oluline, et jalanõud oleksid head ja mugavad.

Kõnnikepid on paljude jaoks heaks abivahendiks, sest aitavad koormust jagada. Kuna neid on keeruline lennukiga transportida, võib nad ka kohapeal osta. Eriti on kõnnikepid toeks mäest alla minnes või juhul, kui rändaja põlved on tundlikud. Samas võib ka kohapeal võtta endale metsast ühe kaika ning sellega käia. Samuti on oluline kammkarpmärk, tänapäevane palverändurimärk. See näitab, et oled igapäevaelust välja tulnud eesmärgiga kõndida palveränduriteel. Vesi peab olema kogu aeg olemas, kohapeal saab osta pudelivett ning terve teekonna jooksul võib kasutada sedasama pudelit. Kui suvel käia, on vaja, et pea oleks kaetud.

Tänapäevane palverändurite varustus on kardinaalselt erinev keskaegsest. Arenenud on materjalitööstus, tehnoloogia ja palju muud olulist. Rändajatel on kaasajal ka võimalus minna poodi ning valida oma võimaluste ning värvieelistuste järgi, kuid tegelikult on see teisejärguline. Mingid asjad võib aga jätta kohapeal ostmiseks, sest tänapäeval on tegelikult igal pool kõik saadaval .

Kaasajal on oma asukoha leidmiseks ning teada saamiseks, kuhu minna ja kuhu pöörata, olemas mobiilirakendused ning erinevad navigeerimisvahendid. Samuti on olemas erinevad paberikandjal kaardid ning käsiraamatud. Siiski on enamus palverännuteid nii hästi ära märgistatud, et ka ilma elektroonikata on raske ära eksida. Ööbimiskohtades antakse näiteks Santiago de Compostela palveränduritele ka paberilehti, kus on kirjas kõik öömajad, kas need on lahti või kinni, kas süüa saab jne. See on palverändajale kasulik just tema spetsiifilisel teekonnal.

Rändaja sõltub pikemal teekonnal kõigest: ilmast, sellest, kas jõuab öömajja kohale selleks õhtuks, kas öömaja on üldse lahti, äkki on see täis, kas seal süüa on ja kas seda jagub. Seda kõike rändaja ei tea, kuid samas ta sõltub sellest kõigest. Oluline on niisiis, et rändajal oleks kaasas õige varustus, mis teda aitaks.

Palveränduri varustus on tegelikult elementaarne tavalise matkaja varustus. Palverändaja lihtsalt kõnnib natuke pikema maa, kui läheb palverännakule, kus on eesmärgiks teekond, ja veedab veidi rohkem päevi igapäevasest elust väljas kui tavaline matkaja.

3.2.2 Kaaslased

Tiina Sepp on kirjutanud oma teoses „Peregrina päevikud“, mis on kujunenud tänapäeva eestlastest palverändurite kultusraamatuks, et palverännakule tuleb minna üksi, kaaslased ootavad rändajat teel. Jane Vain leidis, et see vastas täielikult tõe, ja ta leidiski teekaaslased teel olles. Ka Epp Sokule oli rännakule minnes hästi tähtis, et ta peab minema üksi ning ise õige raja leidma, hakkama saama ning enda eest vastutama.

Epp Sock tõi intervjuus välja rolliteooria, mis räägib sellest, et palverännakul ei ole indiviidil ühtegi rolli. Kodus on ta naaber ja pereliige, tööl töökaaslane, koolis kursusekaaslane, klassivend või –õde. Kogu aeg on ta suhtes ootused ja nõudmised ning ta peab kogu aeg neid rolle täitma ning vahetama ühte teise vastu. Minnes kotiga teele, jätab indiviid kõik oma rollid koju maha ning on lihtsalt palverändur. Mitte keegi ei tunne teda ega oota temalt midagi. Sellist olukorda ei ole igapäevaelus mitte kuskil. Öeldakse, et palverändurite vahel tekib osalus, et kõik on võrdsed, pole vahet, kas oled direktor või tööline. Palverännakul oled, kott seljas, samasugune rändur nagu kõik teised.

Näiteks peaksid kirikus teoreetiliselt olema inimesed võrdsed, vennad ja õed, aga kui kõik kõiki tunnevad, siis on tema ikka see mutt sealt ja tema mu naaber ning kirikuõpetaja on ikkagi kõige tähtsam. Palverännakul on aga koos inimesi üle terve maailma. Kuskil mujal ei pruugigi näha nii paljusid inimesi, kes on pärit erinevatest kohtadest üle maailma, ühel teel. Näiteks kohtasid jaakobiõed oma rännakutel Compostelasse inimesi Alaskalt, Lõuna-Koreast ja Austraaliast ehk igast maailma nurgast.

Ühine nii keskajale kui ka tänapäevale on Jane Vainu arvates see, et palverändurid hoiavad kokku. Nende vahel on ühtsus, kooslus, võrgustik, ehk nad on üks suur kogukond. Palverändurid on oma sotsiaalsest igapäevaelust väljas, neil on üks konkreetne siht, mis on kõigil sama. Kõik lähevad sama teed pidi ja on selles mõttes võrdsed, et päike paistab, vihma sajab, jalad on väsinud, kondid valutavad, süüa on vaja ja janu on –

vajadused on kõigil täpselt ühesugused sõltumata sellest, kes nad igapäevaelus on. See fakt ühendab ja samas vabastab kõiki.

Palverändajad kogevad teisi inimesi hästi teravalt ning neil tekib oma kaaslastega väga tugev üksteise mõistmine. Nad võivad kohata kedagi, kõndida temaga kas kaks nädalat või 25 kilomeetrit, ning neil on terveks eluks uus sõber. Oma palverännutee kaaslastega ei pruugi enam mitte kunagi kohtuda, kuid kohtumise intensiivsus oli niivõrd tugev, et sõprus on jääv. See on osa palverändurite võrgustiku mõjust rändajatele.

Palverännuteede lähedal elavad inimesed on rändurite rohkusega harjunud ja neist teadlikud. Nähes rajalt kasvõi sada meetrit kõrvale sattunud kammkarbimärgi ja seljakotiga rändurit, pöörduakse kohe ta poole ning juhatatakse õigele teele tagasi. Kohalikud peatuvad, reageerivad ja aitavad. Kuigi nad ise ei jõua võib-olla kunagi palveränduri sihtpunkti, on nende jaoks kuidagi oluline, et nad näevad rändurit, aitavad teda ja saavad ta edasi. Kui palveränduritel on omamoodi kogukond, on ka kohalikel koos ränduritega tekkinud omamoodi ühtsus.

Eri rahvustest inimestega koos olemine ning võõras keskkonnas rändamine tingib aktiivse keeleõppe: kes rändab Hispaanias koos hispaanlasega, sellele õpetatakse enimkasutatavaid väljendeid, mida kindlasti seal kasutad ja ära õpid ning mis on rändaja „camino sõnavara“. Rännaku lõpuks hakatakse ikka kohalikust keelest veidi aru saama. Muidugi on valdavalt kasutusel siiski inglise keel, mida rahvusvahelises seltskonnas igatiüks natuke pursib.

3.2.3 Palverännaku mõju palverändajale

Palverännakutel on vaieldamatult rändajale suur mõju. Eneseotsijatest ja mõtisklejatest palverändajad, kes moodustavad tänapäeval arvatavasti umbes kolmandiku kõigist, lähevadki teele, et saada enda kohta rohkem teada. Oodatakse, et rännak muudaks rändajat. Teekonnal õpivad rändajad nii tee, oma kaaslaste kui ka enda kohta.

Palveränd jätab palveränduritesse tavaliselt suure jälje ning mõjutab kogu nende pärastist elu ja seda, mida nad pärast rännakut tegema hakkad. Et rännak muudaks inimest, peab

ta muidugi selleks ise valmis olema. On ka neid, kes käivad tee ära ning naasevad, tundmata midagi erilist. Siiski on palverännult tagasi tulnutes enamasti midagi muutunud.

Raskes füüsilises pingutuses avastas Jane Vain, et need küsimused, millele ta vastust läks otsima, polnud üldse olulised. Sedamoodi võivadki rännakul üles tõusta hoopis uued küsimused ja teemad. Nii saab teekonnal leida midagi muud, mitte seda, mida algselt otsima mindi. Kuigi elulised küsimused võivad olla ebamugavad, on palverännaku eripära, et kui argielus võib inimene leida kähku asendustegevuse, et probleemidele mitte mõelda, palverännakul seda teha ei saa. Rändur peab kõndima, mõtted ja tunded temaga kaasas, ning neist läbi töötama. See protsess on kohutavalt tänuväärne ning Vain oli sellega väga rahul.

Kuigi usklike rändajate hulk on tänapäeval võrreldes keskajaga väga väike, leidub siiski neid, kes suunduvad rännakule spirituaalset ja usulist elamust otsima. Rännakult võib endaga koju kaasa võtta ka omamoodi jumalakogemuse, mida rändur ei pruukinud osata otsida ega loota. Jane Vain näiteks kõndiski oma teekonna viimased päevad üksi, olles meditatiivses seisundis.

Palverännakule minnakse end teadlikult panema rolli, kus isik saab oma minaga ja oma kehaga uuesti tuttavaks. Tänapäeval on meie elu läinud nii turvaliseks ja hubaseks, et meil ei ole „päris“ muresid. Meil on probleeme küll, kuid need on stiilis „mis värvi seelikut ma ostma peaksin“. Rännakule minnakse uuesti oma piire tundma õppima, aru saama, milleks füüsiliselt võimeline oled. Tunnetama oma keha ja seda, kuidas funktsioneerid.

Palverännakul olles mõistetakse ka tihti, mis on tegelikult oluline ja kui vähe asju on tegelikult inimesel vaja. Piisab katusest, soojast veest ja voodist. Saaks ka kõhu täis, siis oleks jube hästi.

Palverännak on ka riskivõtmise. Kaasaja inimeste elus on adrenaliini ja riski jäänud väheks, kuid me vajame seda ikkagi. Palverännak on küll turvalisem kui mägironimine, kuid ikkagi peab pingutama ja oma mugavussoonist välja astuma.

Jane Vain mäletab oma rännakust veel, kuidas ta viimasel ööl enne sihtpunkti jõudmist taipas, et ta ei tahagi kohale jõuda. Ta tuletas meelde, kuidas seisis sildi juures „Santiago de Compostela 760 kilomeetrit“, mis oli täiesti müstiline number tema jaoks. Ränduritel võib tekkida kohalejõudmisešokk. Kõndides ja püüeldes pidevalt mingi eesmärgi poole,

ei kujuta rändur ehk ettegi, kuidas järsku on tal eesmärk käes. Nii hakkavadki pikkadel palverännakutel käijad mõtlema, mida teha pärast seda, kuidas oma elu edasi elada. Jane Vain tuli rännakult tagasi teadmisega, et tahab edasi kõndida või midagi palverännuteemaga ette võtta ning nüüd on ta sel teemal töötanud pea kümme aastat.

90 % neist eestlastest ränduritest, kellega jaakobiõed suhelnud on, tahavad uuesti teele asuda. Palverännaku kogemus on kuidagi nii eriline, et seda tahetakse uuesti kogeda. Kuigi teisel korral ei pruugi saada samasuguseid emotsioone, igatsus rännata jääb, ning paljud lähevadki teist, kolmandat või kümnendat korda. Saanud maitse suhu, rollidest välja ja kogedes, kuidas teekond siiski ebatavalisel moel lõõgastab ja annab puhkuse, tahetakse uuesti. Näiteks hakatakse planeerima oma tööpuhkuseid rändudeks.

3.3 Palverännakud Eestis

Ka Eestit läbivad palverännuteed. Näiteks on olemas palverännutee Piritalt Vana-Vastseliina, mille on loonud Pirita kloostri sõbrad ehk seltskond, kes on koondunud Pirita kloostri ümber ning keda seovad ühised huvid ja ettevõtmised. Eestis on ka muid palverännuteid, näiteks Padise munkade tee, palverännutee Jõelähtmest Sahasse ja ka Via Baltica palverännutee, mis läbib Baltimaid. (KVPPVV 2014; MP 2017)

Eestis on ka Jaakobiteed (Lisa 7). On üks suurem Jaakobitee, mis viib Tallinnast läbi Pärnu-Jaagupi Riiga ning sealt edasi läbi Euroopa Santiago de Compostelasse. Samuti eksisteerivad väiksemaid eestiseseid Jaakobiteed, mis algavad apostel Jaakobusele pühendatud kirikute juurest Roosal, Tapal, Võnnus, Viru-Jaagupis ning Saaremaal kohas nimega Püha. Need väiksemad teed ühinevad Pärnu-Jaagupis suurema Jaakobiteega. (EJP 2017)

Jaakobiõdede arvates on enne Eestis rändamist vajalik eelnev positiivne palverännukogemus Santiago de Compostelalt. Seal toimub „kool“, millele võib järgneda eestisene rändamine. Nende sõnul on Eestis rändamine niivõrd erinev ja rakse, et Epp Sock ei kujuta ette, et oleks ilma eelneva kogemuse ja teadmata, mis palveränd on, teekonna raskust talunud ning käinud jala Rakverre või Tartu taha Võnnu-Jakobisse. Ilma klassikalise kogemusega, mida pakub Compostela, võib Epp Soku arvates raske eestisene palverännaku anda hoopis negatiivse kogemuse.

Kuna Eestis võib käia 20 kilomeetrit, kohtamata ühtegi küla või asutust, tuleb arvestada, et enamuse vajalikust peab ise kaasas vedama. Näiteks käisid Jane Vain ja Epp Sökk kahekesi läbi kõik Eesti kirikud väga raskete kottidega, kaasas telgid, katelokid, suured piiritusepudelid et piirituslambil toitu valmistada ja joogipudelid. Erinevalt Compostelast ei ole Eestis rajatud palveränduritele mõeldud magalaid.

Samuti raskendab palverändamist Eestis maastik. Eriti palju emotsioone tekitas intervjuueeritavates see, mida nemad nimetasid „tavaliseks Eesti võsaks“, mis võib tõeliselt hulluks ajada, kui pead seda 10-15 kilomeetrit käima.

Raskusi pakub ka sirgete teede kõndimine, mida tuleb Eestis üsna tihti ette. Võib mõelda, et kui on sirgem, on lihtsam, sest ei pea kuhugi ronima. Siiski on vahelduva maastiku puhul olukord, kus mäest üles minnes pingutad ühtesid lihaseid ning alla minnes teisi. See ei väsita keha nii palju, kui sirge tee käimine, mis paistab lõputu ning on psühholoogiliselt raskem, kuna ei saa endale seada lühikesi eesmärke. Künkliku maastiku puhul saab mõelda, et lähen kurvi taha või künkast ülesse ning teekond on vaheldusrikkam ning põnevam. Just pikkadel sirgetel teelõikudel tuleb mängu inimese kannatlikkus, sest peab toime tulema tõsiasjaga, et edasi ei saa kiiremini, kui füüsikannab.

Peatükk tänapäevastest palverännakutest ja –ränduritest seletas, kuidas igal inimesel on rännakule asumiseks erinev põhjus ja samuti mõjutab teekond igat isikut erinevalt. Oluline on, et varustus oleks hea, mugav ja kerge olenemata, kas rändaja kõnnib 900 kilomeetrit, lendab sihtpunkti lennukiga või sõidab bussiga. Palverännaku mõju rändurile on väga suur, kui lastakse teekonnal end muuta. Alati võib rännakult saada kogemusi, mida ei osanud oodata. Rännakutel moodustunud sõprused on kohtumise intensiivsuse tõttu väga tugevad. Enne Eestisest rännet tuleks käia klassikalisel teekonnal, kust saadakse ehk positiivsem kogemus, kui raskelt rännakult Eestis.

KOKKUVÕTE

Sissejuhatuses formuleeritud ülesandeks oli vastata küsimusele, kuidas erinevad tänapäeva pikemad kristlikud palverännakud Euroopas ja Eesti aladel keskaegsetest. See eesmärk õnnestus töö käigus täita. Esimene peatükk räägib keskaegsetest kristlikest palverännakutest Euroopas, teises võetakse need vaatluse alla Vana-Liivimaal. Kolmandas peatükis antakse ülevaade palverändudest ja –rändajatest tänapäeval. Võrreldes esimest kahte osa uurimustööst kolmandaga, on võimalik välja tuua mõned peamised erinevused ning sarnasused palverännakutes ja palverändajates keskajal ning tänapäeval.

Suurim erinevus on, et keskajal käidi palju rohkem palverännakutel usulistel eesmärkidel. Kaasajal on vaimulike eesmärkide osakaal langenud ühe kolmandiku peale kõigist. Tänapäeval võetakse ette palverännak pigem isiklikel, näiteks eneseotsimise eesmärgil.

Teiseks oluliseks erinevuseks on erinevate palverännuvormide ja –viiside rohkus. Keskajal esinesid relvastatud palverännakud, karistuspalverännakud ning keegi võis ka teist isikut, enamasti vaimulikku, palgata enda eest rändama. Eristati ka kaug- ning lähipalverännakuid. Tänapäeval on põhilisi palverännakuvorme vaid kaks: kas valitakse, et läbitakse pikem tee ja seatakse endale eesmärgiks kõndida pikemat vahemaad või sõidetakse transpordivahendiga sihtpunkti kohale ning käiakse sealsamas kohapeal väiksemas raadiuses ringi.

Kolmandaks oluliseks erinevuseks on varustus. Keskaegsel palveränduril oli kindlasti varustuses vähem valikuid kui tänapäeva inimesel. Arenenud on näiteks tehnoloogia, ravimitööstus ning materjalitööstus. Siiski on sarnane see, et alati peab käeulatuses olema veeanum ja peakate.

Kuigi on palju erinevat keskaegse ning tänapäevase rändamise vahel, esineb ka sarnasusi. Usulisel põhjustel rändamise osakaal on küll vähenenud, kuid siiski praktiseeritakse seda

järjepidevalt. Samuti on ränduritele jätkuvalt omane kogukonnatunne. Palveränduritele üle maailma on jäänud omaseks tunnuseks ka keskajast pärit kammkarbipool. Samuti mõjutab teekond alati sellel käijat ja palverännakul on muutustele avatud rändajale väga suur mõju. Rännakult saab uusi tutvusi ning nii vaimseid kui ka isiklikke kogemusi, mida ei pruugi osata oodata.

Sissejuhatuses püstitatud hüpotees ütles, et minevikus käidi rohkem usulistel põhjustel palverännakutel kui tänapäeval. Hüpotees sai tõestatud, kuid selle püstitus oli liiga ühekülgne. Lisaks usuliste põhjuste osakaalu erinevusele on olulised ka palverännuviiside hulga ning varustuse erinevus keskaja ja tänapäeva rännakute vahel. Lisaks ei oodatud, et esineb ka palju sarnasusi, mida ei tasu samuti alaväärtustada.

Tööd koostades koguti andmeid nii kirjanduslikest allikatest, internetimaterjalidest kui ka viies läbi intervjuu kahe palveränduriga. Kahjuks pidi tõdema, et reformatsiooniga hävitati palju informatsiooni keskaegsetest palverännakutest ning materjali oli vähe. See lihtsustas aga säilinu kokkuvõtmise. Uurimustöök intervjuu läbi viimisel avastas autor, et väga oluline on koguda infot otse asjatundjatelt, kes teavad rohkem, kui on üles kirjutatud.

Soovides aastatöös käsitletud teemat edasi uurida, tuleks luua rohkem kokkuvõtlikke teoseid keskaegsetest palverändudest. Samuti saab laiendada info kogumist erinevatelt palverännakute asjatundjatelt, mida saaks viia laiema publikuni.

KASUTATUD ALLIKAD

Eestlaste muistne vabadusvõitlus. 2017.

https://et.wikipedia.org/wiki/Eestlaste_muistne_vabadusv%C3%B5itlus, (28. november 2017).

EJP = *Eesti Jaakobitee palverändurid. Teel Santiago de Compostelasse*. 2017.

http://camino.ee/?page_id=368, (17.12.2017).

Engman, K. 2012. *Palverännak kui ajastuülene fenomen*.

<http://kjt.ee/2012/06/palverannak-kui-ajastuteulene-fenomen/>, (15.12.2017).

Engman, K. 2014. *Palverännakute renessanss. 2. osa*.

<http://www.eestikirik.ee/palverannakute-renessanss-2-osa/>, (16.12.2017).

KVPPVV = *Kultuurilooliste vahepeatustega palverännutee Piritalt Vana-Vastseliina*.

2014. <http://www.palverand.ee/meist1/>, (17.12.2017).

Laur et al = **Laur, M.; Mäesalu, A.; Tannberg, T.; Vent, U.** 2005. *Eesti ajalugu I*.

Muinasajast keskaja lõpuni. Õpik gümnaasiumile. 2005. Tallinn: Avita.

Lavi, A. 2001. *Õhtumaade kultuurisümboleid –Santiago merikarpmärk*.

http://www.horisont.ee/arhiiv_2000_2002/h2001n4115.html, (15.12.2017).

Liivimaa risticõda. 2017. https://et.wikipedia.org/wiki/Liivimaa_ristis%C3%B5da, (28. november 2017).

Meiel, K. 2005. *Aldur Vunk: Palverännakud kinkisid kaasajale turismitööstuse*.

<https://parnu.postimees.ee/2116463/aldur-vunk-palverannakud-kinkisid-kaasajale-turismitoostuse>, (16.12.2017).

MP = *Maarjamaa Palveränd*. 2017. <http://www.maarjamaa.eu/#11>, (17.12.2017).

Palamets, H. 1982. *Keskaja kultuurist ja olustikust*. Tallinn: Valgus.

Põhjala ristisõjad. 2016.

https://et.wikipedia.org/wiki/P%C3%B5hjala_ristis%C3%B5jad, (28. november 2017).

PÜ = *Palverännakust üldiselt*. 2015. <http://www.katoliku.ee/index.php/et/2-uncategorised/844-palver%C3%A4nnakust-%C3%BCldiselelt>, (16.12.2017).

Raam, V. 1980. *Kaks fragmentaarset vormiplaati Pirita kloostrist. Töid kunstiteaduse ja -kriitika alalt, 3. Artiklite kogumik*. Tallinn, viidatud Engman, K. 2012. *Palverännak kui ajastuülene fenomen*. <http://kjt.ee/2012/06/palverannak-kui-ajastuteulene-fenomen/> järgi. (15.12.2017)

Ristisõjad. 2017. <https://et.wikipedia.org/wiki/Ristis%C3%B5jad>, (25.november 2017).

Sokk, E. 2012. *Palveränd jaakobiteel: ajalugu ja tänapäev ning eestlased sellel teel*. Diplomitöö. EMK Teoloogiline Seminar. <http://camino.ee/wp-content/uploads/2014/10/Epp-Sokk-Diplomit88.pdf>, (15.12.2017).

Sokk et al = Sokk, E.; Vain, J. Autori intervjuu. Helisalvestis. Pärnu, 9. november 2017.

VLMK = *Vana-Liivimaa, Maarjamaa konvent ja Innocentus III*. 2006.

http://www.terramariana.ee/web/?Conventus_Terra_Mariana:Vana-Liivimaa%2C_Maarjamaa_Konvent_ja_Innocentius_III_%282006%29, (16.12.2017).

Vunk, A. 2005. *Jeesus läks maale kõndimaie. Ristisõjad ja palverännakud Eesti keskajal*. Tallinn: Argo.

PILGRIMAGE DURING THE MIDDLE AGES AND TODAY. SUMMARY.

Both the purpose and the problem of the research paper is to answer the question of how do modern longer Christian pilgrimages in Europe and in Estonia differentiate from those of the Middle Ages. The paper analyses the reasons for going on pilgrimages, different versions of pilgrimages and the equipment needed. To solve the problem, the paper tries to prove that the main difference between the pilgrimages of today and of the Middle Ages is that in the past people went on pilgrimages mainly because of religious reasons.

The author chose this topic, because her mother is going on a pilgrimage in the spring. Furthermore, the author had thought about the differences between medieval and modern pilgrimage cultures. This topic is timely, because nowadays, the media does cover the topic of pilgrimages and still there are TV shows and movies made about them. Every year, thousands of pilgrims begin their journeys and there are pilgrim communities even in Estonia.

The research paper is divided into three parts. In the first part, the author gives an overview of pilgrimages and pilgrims in Europe during the Middle Ages. In the second part, the same is done with Old Livonia. The third chapter deals with today's pilgrimages both in Europe and in Estonia, giving an overview of the reasons why people go on pilgrimages, the equipment they need and the journey's affect on the pilgrim.

While composing the paper, there was often a shortage of information or it started to be repetitive. Sadly, most of the information about the medieval pilgrimages in Old Livonia was destroyed during the Protestant Reformation. As a result, there are only a few scientific materials and works about the Middle Ages in these parts available today. The author used information from literature, the internet and did an interview with two pilgrims. It was discovered, that it is very important to get information directly from the experts themselves.

The first and the second chapters are mostly based on the work „Jeesus läks maale kõndimaie. Ristisõjad ja palverännakud Eesti keskajal“ by Aldur Vunk. This book is almost the only scientific and summarising work about this topic. The third chapter is essentially based on the interview with experts and pilgrims Epp Sokk and Jane Vain.

This topic could be researched further by making more summarizing compositions about medieval pilgrimages. Moreover, the gathering of information from the experts of today could be more effective and could be brought to a wider audience. Also, more authors, historians and experts could be interviewed.

In the introduction, the author stated that the purpose of the paper is to answer the question of how modern longer Christian pilgrimages in Europe and in Estonia differentiate from those of the Middle Ages. This purpose was filled. Comparing the first two chapters of the paper with the third, it is possible to bring out the main differences and similarities of the pilgrimages and pilgrims of the Middle Ages and today.

The biggest difference is that in the Middle Ages, more people went on pilgrimages because of religious reasons. Today, the amount of religious reasons has fallen by two thirds. Instead, people go on pilgrimages for different personal reasons, like self-searching.

The second important difference is the variation in the amount of different modes and styles of pilgrimages. In the Middle Ages, there were armed pilgrimages or crusades, pilgrimages for the purpose of punishment and people could pay clergymen to go on pilgrimages instead of them. Nowadays, there are only two main styles of pilgrimages. The first is that pilgrims choose to walk for a longer time, they make it their purpose. The second is that pilgrims go to the destination by plane or bus and then walk around on site, within a small radius.

The third main difference is the equipment. A pilgrim in the Middle Ages did not have as many choices in the equipment as one does today. Technology, medicine and materials have come a long way since then. A similarity still exists, however: a pilgrim must always have water and some sort of headwear on hand.

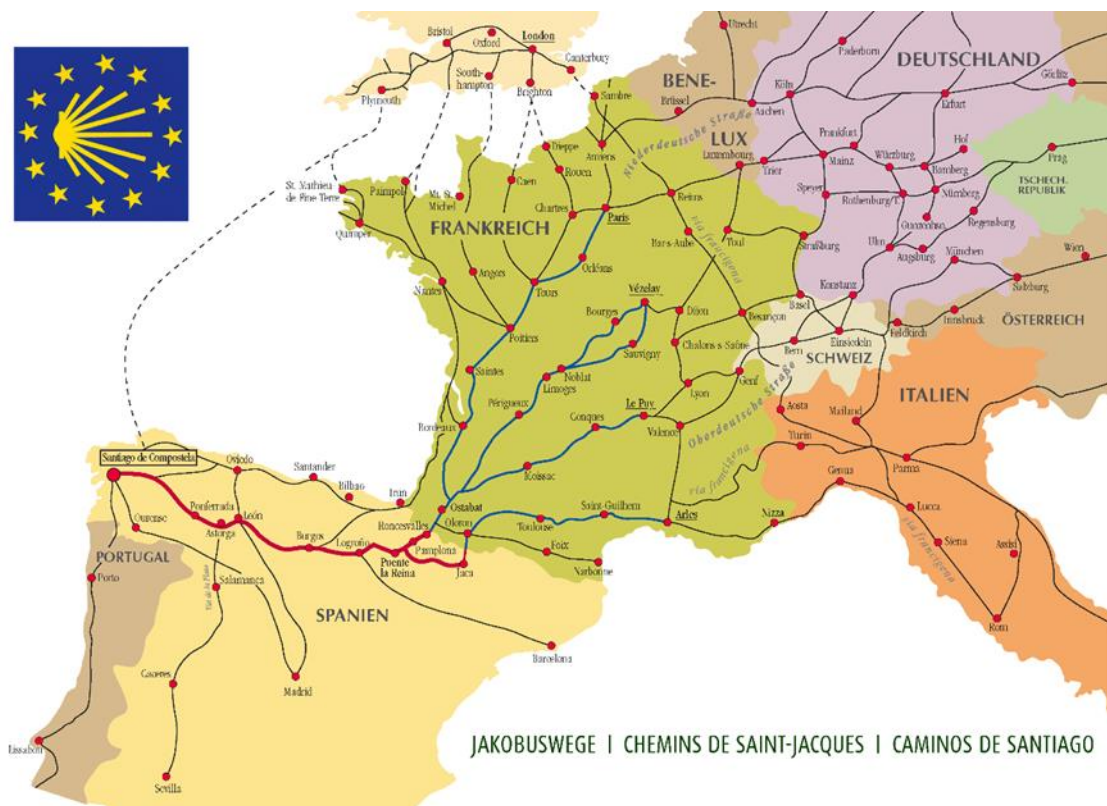
Even though there is a lot that is different between medieval and modern pilgrimages, there are also some similarities. The amount of religious pilgrimages has certainly

lessened, but it is still practised. Also, there is a sense of community that pilgrims still have. Furthermore, the identifier of pilgrims has been a certain shell side of the great scallop since the Middle Ages. In addition, the journey always affects those who participate in it and if the pilgrim is open to changes, then the pilgrimage will have a huge impact on them.

In the introduction, the author stated that the hypothesis of the main difference between the pilgrimages of today and of the Middle Ages is that in the past people went on pilgrimages mainly because of religious reasons. The hypothesis was proven to be true, but the statement was too one-sided. In addition to religious reasons, the various versions of pilgrimages and the difference of medieval and modern equipment are also very important. Furthermore, it was not expected that there would be so many similarities, that should also not be undervalued.

LISAD

Lisa 1. Santiago de Compostela kaart.

[https://en.wikipedia.org/wiki/Camino_de_Santiago_\(route_descriptions\)#The_Arles_Way](https://en.wikipedia.org/wiki/Camino_de_Santiago_(route_descriptions)#The_Arles_Way)

Lisa 2. Santiago de Compostela kammkarbipool.

<https://www.caminoteca.com/en/content/23-symbols-of-the-camino>

Lisa 3. Metallristid.

http://www.antiqueo.com/artefacts/medieval/medieval_pilgrim_pewter_cross.html

Lisa 4. Metallplaadid.

<http://www.museumoflondonprints.com/image/61188/pilgrim-badger-of-st-eloi-late-13th-century>

Lisa 5. Võremärgid.

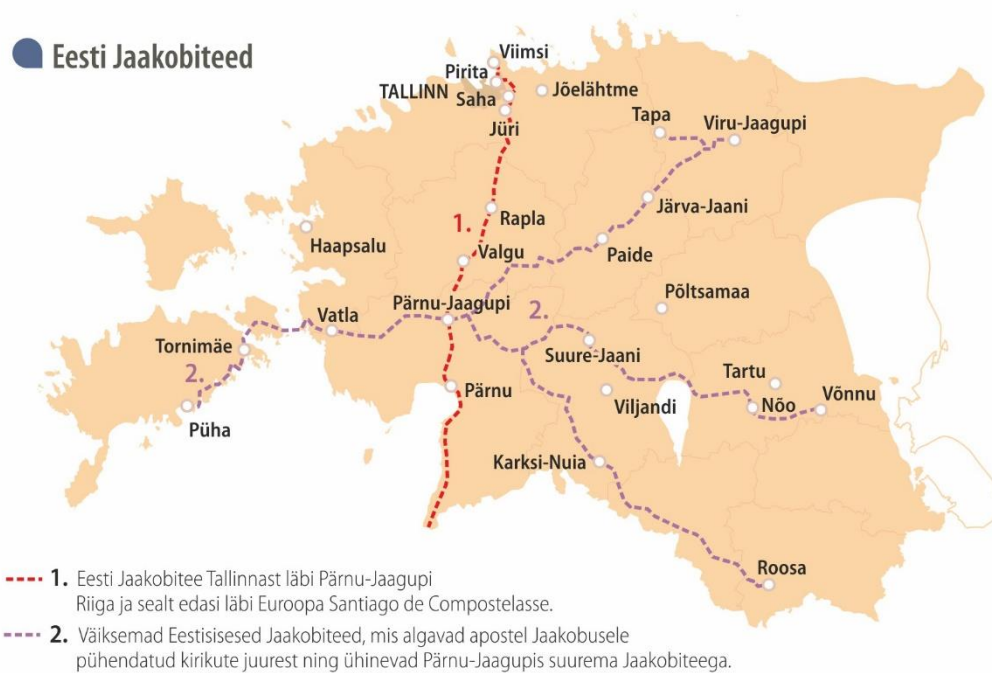
https://www.numisantica.com/index.php?item=medieval-pewter-pilgrim-badge-aachen-mirror-badge_%20&action=article&aid=6947&lang=en#.WjlcCVVI-M8

Lisa 6. Maarjamaa palverändurimärk.

https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/POO2S7RUQUO5PGDCVWPD2YGRQR6AI3NW?sort=random_986154010290308158&firstHit=X4XDDDIQGR775J5HSZ7LCAEMVG4BRUIS&query=*&viewType=list&facets%5B%5D=keywords_fct&rows=20&lastHit=lasthit&facetValues%5B%5D=provider_fct%3DSt.+Annen-Museum&hitNumber=24&offset=20&lang=en

Lisa 7. Eesti Jaakobiteed.

http://camino.ee/?page_id=368